

tický klíč k Pavlově interpretaci starozákonních prorocství“ ukazuje, jak „milost“ a „pokoje“ – pojmy spojené pro Izrael se zaslíbenou zemí a později s konečným královstvím Mesiáše, spojil Pavel s dílem Krista a v Ef 2,14 se vtělením pokoje stal Kristus sám. – Ohlas Pavlova díla v novozákonním kánonu popisuje Jiří Mrázek ve svém příspěvku „Pavel po Pavlovi“: od Jakubovy epištoly, která zřejmě není přímou polemikou s Pavlem, přes Matoušovo evangelium, které klade důraz na to, aby praxe víry odpovídala milosrdenství nebeského Otce, I. epištoly Petrovy, která Pavla, zejména v otázce vztahu ke státní moci reinterpretuje a koriguje, až ke Zjevení, kde odsouzení těch, kdo jedí maso obětované modlám, může být přímou polemikou proti 1K 8. – D. Opatrný zasazuje Pavlovu misií do širší souvislosti a ptá se, kdo byli další možní šířitelé křesťanství v Malé Asii („Apoštol Pavel a problematika šíření křesťanství v Malé Asii“). – G. I. Vlková („Pavel jako „Hospodinův služebník““) sleduje, jak je v knize Skutků i v Pavlových listech Pavel stylizován do postavy „služebníka Hospodinova“ z knihy Izaiáše proroka. – J. Lukeš („Pavel v progymnasmatech *Skutků Pavla a Thekly*) sleduje, jak jsou v apokryfních Skutcích Pavlových uplatňována pravidla známá z tehdejších rétorických cvičení. – J. A. Dus („Apoštol Pavel v listech Ignatia Antiochijského“) zkoumá, proč Ignatios necituje z Pavlových epištol přímo, i když se o něm zmiňuje a jeho listy znal, jak to vyplývá z mnoha narážek na jejich text. Důvodem je zřejmě vědomí přímého spojení s živým Kristem, které je mu nad všechny záznamy.

Větší část zveřejněných prací by dobře obstála i v mezinárodních publikacích a sborník s příspěvky většinou mladších autorů je tak radostným dokladem rozvíjející se novozákonní biblistiky v našem duchovně vyprahlém a přitom hledajícím prostředí.

Petr Pokorný

PROUD NEBO PRAMĚNKY?

Jaroslav Vokoun. *Postkritický proud v současné angloamerické teologii*, Praha: Vyšehrad, 2009, 299 stran.

Českokobudějovický teolog Jaroslav Vokoun přispěl koncem minulého roku významným způsobem k rozhovoru o budoucnosti křesťanské teologie u nás i ve světě. Jeho text se z větší části zabývá rozborem díla některých předních angloamerických teologů a svými hloubkovými sondami tak vhodně doplňuje nedávno vydanou Mackovu publikaci *Novější angloamerická teologie* (Praha: Kalich, 2008). Autorovi však zdaleka nejde jen o teologické portréty některých představitelů toho, co nazývá „postkritickým proudem“ v této jazykové oblasti, ale o současnou systematickou či ekumenickou teologii vůbec. Navazuje přitom na své předchozí texty, především

na svou habilitační práci *K rekonstrukci teologie po konci novověku – postkritický přístup* (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008), v nichž se věnoval především přínosu yaleských teologů G. A. Linbecka a H. Freie a diskusi, kterou na konci dvacátého století vyvolali. Spojujícím rysem děl a tvůrců, na které se Vokoun soustředí, je nejen kritika základů moderny v osvícenské době (v tomto smyslu nelze chápat „postkritismus“ jako konec kritiky vůbec), ale i výhost teologickému (i filosofickému) relativismu a hledání způsobu, jak dnes „dělat teologii“, abychom přitom dokázali rozlišit pravdu, dobro, krásu (atd.) od jejich protikladu.

Práce má dvě základní části: první je označena jako *inspirace* a uvádí především některé svébytné filosofické projekty (Polányiho, McIntyrea a Austina), druhá nese název *aspirace* a sleduje ozvuky Lindbeckova postliberalismu, evangelikály, Kevina Vanhoozera, Nancey Murphyovou, Alistera McGratha a Thomase Odena. (Ti všichni se ostatně – snad až na Murphyovou – také hlásí k evangelikalismu.) V rámci jednotlivých kapitol však autor představuje ještě řadu dalších pozoruhodných tvůrců nebo autorů významných kritických reflexí. Přílohu tvoří dva texty jiných autorů, věnované postliberalismu jako inspiraci katolíků (Bernhard A. Eckerstorfer) a luteránů (Hans G. Ulrich). Publikace je doplněna stručným slovníčkem odborných výrazů.

V autorově pojetí jde v postkriticizmu o přístup, který nechce jít ani cestou tradicionalismu antimoderny, ani postmoderny ve smyslu hypermoderny, jak ji autor vnímá především ve francouzském dekonstruktivismu. Pro autora je hlavní inspirací Michael Polányi (inspiroval i samu volbu výrazu „postkritický“), a to především svým důrazem na poznání jako „lidský podnik“, který nelze vnímat „nezávisle na osobách“ a který však není ani subjektivismem popírajícím jakoukoliv objektivitu. Takto inspirovaná rekonstrukce teologie se „neobejde bez nového vymezení vztahu autority a svobody“, kdy kompetentnost autority v teologii by měla odpovídat kompetentnosti autority ve vědě a neměla by se vyčerpávat v paralyzující represivitě. Vedle autority je třeba rehabilitovat také tradici, zdravý rozum, náboženské poznání, víru i „tělesnost“ – a konečně i souvislost mezi faktem a jeho významem.

Text je určen především znalcům problematiky a i když chce představením různých teologických modelů inspirovat české čtenáře, rozhodně to není učebnice uvádějící přehledně do problematiky a logiky sledovaného trendu. Nepomáhá ani to, že autor, který se sám hlásí k odenovské „postkritické ortodoxii“ občas místo stručného výkladu odkazuje na své předchozí texty. Ne všechna tvrzení jsou průhledná a ani sama látka není zpracována úplně přehledně, ale výklad je v zásadě konzistentní a dokazuje, že autor své téma i jeho potenci dobře zná.

Důležité jsou autorovy vlastní závěry (s. 247–250). Nejde v nich o shrnutí přínosu jednotlivých citovaných autorů, ale o autorovy teze k otázce, která je jeho dlouhodobým zájmem, „jak dělat teologii po moderně“, jak se teologicky orientovat „v postkritické epoše“. Postkritická teologie musí být liturgická, postfundacionalistická, kriticky a sebekriticky postmoderní, církevní, ortodoxní, musí objevovat tradici církve, musí být personální a narativní a musí být ekumenická. To znamená mimo jiné, že nemůže být v každém smyslu *postkritická*, nezřídka se však realismu

v epistemologii a nezřídka se univerzálního nároku svých tvrzení. Církevnost neznamená, že společenství víry je základem teologie, resp. že faktická praxe církve je teologickou normou, spíš to znamená, že opravdové poznání a rozumění má svou morální dimenzi a předpokládá i určitou formu života. Její ortodoxnost je v trojičnících a christologických důzdech, uchovaných bez iluzí tradicionalismu, ale i bez obsahových ztrát. Právě jako liturgická, biblická, ortodoxní, tradiční a církevní si postkritická teologie zachovává svoji racionalitu a svou ekumenickou sdělnost.

Formálně lze autorovi vytknout jen málo: „Menonity“ (s. 16) jsme mezi autory, jimiž se práce skutečně zabývá, nenašli. Teolog Donald Bloesch je chybně uváděn jako David (84), teoložka Frances Youngová je mylně označena za muže (s. 141). Mylné je podle našeho soudu i označení současného koryfeje britské evangelikální teologie Alistera McGratha za „barthiána“ (s. 218).

K obsahu některé připomínky máme. To, že v textu věnovaném angloamerické scéně zahrnuje autor v příloze i texty či náměty z německé jazykové oblasti, v níž je víc doma, nás u výslovně ekumenicky zaměřeného autora nemusí rušit. Můžeme v tom vidět nikoliv jen bezkonceptní nastavování textu, ale nástin možností rozšíření rozhovoru o teologické postmoderně napříč tradicemi a konfesemi. Víc nás zarazí, že některé osobnosti, které trend či proud, který je tu na zřeteli, významným způsobem rozvíjejí a mají zásluhu na jeho širší ekumenické recepci (Hauerwas, Milbank, ale i třeba Childs), se do autorova přehledu dostaly jen v poznámkách na okraj. Každý má ovšem právo omezit se v rámci nutných redukcí na to, co sám pokládá za nejdůležitější nebo nejreprezentativnější. Je ovšem s podivem, že autor, který chce mít v hledáčku katolictví i pravoslaví, nemá, zdá se, na co navazovat v českém na Písmo orientovaném evangelictví. Je to proto, že je v jeho celku pokládá za „skanzen osvícenské mentality“ (s. 224)?

Ne všechno je zřetelné, ne všechny závěry jsou nesporné: Co přináší věta „teologickým modelem je ve čtyřech evangeliích obsažené jediné evangelium – tedy ani jen jedno, ale také ne pět a více“ (s. 15) k pochopení problematiky „pravdivostních výroků o realitě“, neřku-li o pochopení vztahu mezi evangeliem jako žánrem a evangeliem jako obsahem biblického svědectví? Je biblické svědectví o narození z Panny „manifestací reality“ (s. 46n.), anebo výkladem prorocství o „narození z ženy“, který sám potřebuje interpretovat, aby pravda přišla ke slovu? Až neuvěřitelně povrchně vyznívá tvrzení (ať už převzaté nebo původní) o „problémch“ teologie svátostí, v níž „se v Barthově duchu ze svátostí stává pouze lidská odpověď“ (s. 167). Leckterý čtenář si asi bude lámat hlavu nad konstatováním, že (Vanhooverovo) theodramatické pojetí teologie čelí (mimo jiné) jako svému velkému pokušení i „barthiánské personalizující deverbilizaci“ (s. 168). Co znamená sdělení, že odkázanost postkritické (a proto postfundacionalistické) teologie na působení Ducha svatého „představuje prvek zřeknutí se kontroly“? Týká se to i teologického soudu o tom, co je „jakého ducha“, resp. co je a co není Kristovo?

Sporné jsou některé pasáže věnované americké filosofce vědy a teoložce Nancey Murphyové. Už samo její označení za „konzervativní“ teoložku – jakkoli vychází z její vlastní (podle nás trochu nahodilé) nomenklatury – není v našem kontextu

příliš instruktivní: To, že autorka ovlivnila nebo sama reflektuje některé evangelikální teology, z ní konzervativní myslitelku nedělá. Je hledání třetí cesty mezi liberalismem a fundamentalismem projevem konzervativismu? Je jím vyvracení tradičních představ o lidské „duši“ (kdy je z tradicionalismu v antropologii nařčen i tak liberální teolog jako je harvardský Gordon Kaufman)? Seděla by nálepka „konzervativního teologa“ třeba Karlu Barthovi? Murphyová sama se hlásí k radikální reformaci, což je specifická tradice, kterou nelze rozředit v obecnějších „proudech“ bez ztráty tohoto specifika. Reklamuje ji však – podobně jako její autorem zmiňovaný manžel a spoluautor, dnes už zesnulý James William McClendon – jako „konstruktivní“ dědictví. To nemá s konzervativismem, tak jak mu běžně rozumíme, nic společného, a rozhodně to není to, co by tuto zástupkyni „postkriticizmu“ nějak odlišovalo od profilu ostatních protagonistů této „aspirace“. Také tvrzení, že Murphyová je inspirována Polányim zjevně (s. 22) či evidentně (s. 210) prostřednictvím Thomase Torrance, pokládáme za pouhou spekulaci. Ač bývá někdy s Torrancem srovnávána, nikde na něj nenavazuje, ani se k němu nehlásí, i když jinak své podněty a autority rozhodně nezapírá.

Tyto kritické poznámky nemají v žádném případě umenšit význam Vokounova textu. Autor se v problematice dnešní teologie dobře orientuje, jeho sečtělost je pozoruhodná a ještě pozoruhodnější jsou analýzy, které nám předkládá. To, že se ekumenicky orientovaný autor dlouhodobě zaměřuje právě na ten typ teologie, který nám v této své nové práci v určitém výběru děl, autorů i témat představil, je třeba vnímat jako přednost: Jde o oblast u nás trochu opomíjenou a v současné krizi či tvůrčí stagnaci hlavního řečiště teologií reformační provenience i oblast skutečně slibující nové podněty právě i pro teologickou ekumenu. Jestli jde o „proud“ vytvářející nosnou alternativu toho, co autor označuje za protestantský „mainstream“, nebo jen o sporadické a navzájem nezávislé (byť se vzájemně obohacující) pramenky, a zda je to opravdu to jediné, co je v současné křesťanské teologii věrné její věci, se teprve ukáže.

Petr Macek